

**Elżbieta Zębek, Agnieszka
Napiórkowska-Krzebietke**

**Nielegalny połów ryb w aspekcie
prawnokarnym i środowiskowym**

Studia Prawnoustrojowe nr 29, 245-258

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Elżbieta Zębek*

Agnieszka Napiórkowska-Krzebietke**

* Katedra Prawa Międzynarodowego Publicznego

Wydział Prawa i Administracji UWM

** Zakład Hydrobiologii – Instytut Rybactwa Śródlądowego w Olsztynie

Nielegalny połów ryb w aspekcie prawnokarnym i środowiskowym

Nielegalny połów ryb, określany jako kłusownictwo wodne, stanowi poważny problem dla współczesnego rybactwa, ponieważ prowadzi do wielu szkód w środowisku oraz strat gospodarczych. Zjawisko to polega na połowie ryb niezgodnym z obowiązującymi regulacjami prawnymi poprzez nieprzestrzeganie zakazów, nakazów i ograniczeń zawartych w przepisach o rybactwie śródlądowym. Zasady połowu ryb zostały uregulowane w ustawie z dnia 18 kwietnia 1985 r. o rybactwie śródlądowym¹ (u.o.r.ś.), która w art. 1 ust. 1 określa zasady i warunki ochrony, chowu i hodowli i połowu ryb w powierzchniowych wodach śródlądowych, w wodach znajdujących się w urządzeniach wodnych oraz obiektach przeznaczonych do chowu lub hodowli ryb. Zakres przestrzenny obowiązywania cytowanej ustawy obejmuje więc przede wszystkim powierzchniowe wody śródlądowe, wody w urządzeniach wodnych (stawy rybne będące urządzeniami wodnymi) oraz obiekty przeznaczone do chowu lub hodowli ryb². Z kolei rzeczowy zakres obowiązywania ustawy obejmuje:

- 1) ochronę ryb, w szczególności artykuły 8–11, 14, 17, 20,
- 2) chów i hodowlę ryb, które są zdefiniowane w art. 1 ust. 2:
 - a) „chów ryb” jako działania zmierzające do utrzymania i zwiększenia produkcji ryb,
 - b) „hodowla ryb” jako chów połączony z doborem i selekcją, w celu zachowania i poprawienia wartości użytkowej ryb;

¹ Ustawa z dnia 18 kwietnia 1985 r. o rybactwie śródlądowym (tekst jedn.: Dz. U. z 2009 r., nr 189, poz. 1471 z późn. zm.).

² W. Radecki, *Kompendium prawa rybackiego*, Polskie Towarzystwo Rybackie, Poznań 2011, s. 57.

3) połów ryb; podział na połów amatorski i inny niż amatorski bardziej złożony trójczłonowy podział na:

- a) połów amatorski – wędką lub kuszą,
- b) połów profesjonalny – rybackimi narzędziami i urządzeniami połowowymi,
- c) połów inny niż amatorski i profesjonalny³.

Uprawnienie do dokonywania połowu ryb jest ściśle powiązane z obowiązkiem prowadzenia racjonalnej gospodarki rybackiej przez użytkownika rybackiego. Jednym z celów racjonalnej gospodarki rybackiej jest zachowanie zasobów ryb w równowadze biologicznej i na poziomie umożliwiającym gospodarce korzystanie z nich przyszłym pokoleniom. Stosownie do zasady zrównoważonego rozwoju, a także mając na uwadze fakt, że amatorski połów ryb może prowadzić do bardzo selektywnej eksploatacji i niekiedy niekorzystnych zmian w eksploatowanych populacjach, w wielu przypadkach jest uzasadnione prowadzenie odłowów profesjonalnych (względny środowiskowy, kulturowy, a także kolejny element prowadzenia racjonalnej gospodarki rybackiej – wykorzystanie produkcyjnych możliwości wód)⁴.

Nielegalny połów ryb stanowi poważne zagrożenie dla środowiska wodnego⁵. Dotyczy to w szczególności przypadków kiedy dochodzi do przelowienia (połowu nie są zgłoszone, więc nie zostają zachowane limity połowowe) oraz gdy działalność połowowa ukierunkowana jest na niedojrzałe osobniki lub prowadzona w nieodpowiednich obszarach albo okresach. Ponadto dużym problemem są połowy na obszarach chronionych, będące bezpośrednią przyczyną nieodwracalnych szkód wrażliwych siedlisk rybnych. Przekroczenie tych bezpiecznych, biologicznych granic prowadzi do negatywnych skutków w środowisku wodnym. Poza szkodami środowiskowymi niewłaściwy i nielegalny połów ryb powoduje straty w gospodarce. Według komunikatu Rady Parlamentu Europejskiego z 2007 r. nt. nielegalnego, nieraportowanego i nieregulowanego połowu (*illegal, unreported and unregulated fishing* – IUU) wartość importu nielegalnie złowionych produktów rybołówstwa do UE wynosi 1,1 mld euro rocznie. IUU obejmowało także kradzież wspólnych zasobów rybnych, co przynosi straty rybakom, którzy postępują zgodnie z prawem. Oceniono, że wartość takich nielegalnych połowów na całym świecie sięga 10 mld euro. Legalny sektor rybołówstwa i rybactwa w UE ma do czynienia z konkurencją prowadzącą nielegalne połowy. Wprowadzając na rynek rybę złowioną niezgodnie z prawem, kłusownicy obniżają jej wartość, bo niższy jest jej koszt połowu, a konsument najczęściej wybiera produkty tańsze. W ten sposób rybacy, którzy

³ Ibidem, s. 51–52.

⁴ I. Wawrzyniak, J. Wrona, A. Sudyk, Rybactwo jako ważny element zrównoważonej działalności o charakterze rolniczym – rozwój rybactwa śródlądowego w Polsce w kontekście obowiązujących i projektowanych regulacji UE, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, [online] <www.pzw.org.pl/pliki/prezentacje/1395/cms/szablony/11205/pliki/002_wawrzyniakwronasudyk.pdf>, s. 17–18.

⁵ O zagrożeniach dla gospodarki rybackiej szerzej w: M. Jezierska-Madziar, P. Pińskwar, *Zagrożenia dla gospodarki rybackiej wynikające z postępującej eutrofizacji śródlądowych wód powierzchniowych*, „Użytkownik Rybacki – Nowa Rzeczywistość”, PZW 2008, s. 70–77.

pracują legalnie, zarabiają mniej i taki połów ryb staje się nieopłacalny. Należy nadmienić, iż kary i ograniczenia połowów zaostrzane z powodu wprowadzenia IJU dotyczą wszystkich, także rybaków legalnie działających na rynku⁶.

Z uwagi na duży rozmiar strat środowiskowych i gospodarczych spowodowanych prowadzeniem niewłaściwej lub nielegalnej gospodarki rybackiej niezbędne jest przestrzeganie zasad prawnej ochrony ryb oraz ich połowu. Ochrona ryb musi przede wszystkim uwzględniać zasady racjonalnej gospodarki, jednakże nie reguluje zmian zachodzących w środowisku wodnym, a zatem nie chroni przed wyginieniem organizmów, które nie są odporne na te zmiany. Sam zakaz nielegalnych połowów nie ratuje ryb przed ich wyginieniem⁷, ale może ograniczyć ten proceder. Podstawowe regulacje prawne w zakresie ochrony gatunkowej zwierząt, w tym ryb, są zawarte w ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody⁸ oraz w rozporządzeniu Ministra Środowiska z dnia 6 października 2014 r. w sprawie ochrony gatunkowej zwierząt⁹. Rozporządzenie to określa następujące gatunki zwierząt: (a) gatunki objęte ochroną ścisłą, z wyszczególnieniem gatunków wymagających ochrony czynnej, (b) gatunki objęte ochroną częściową, (c) gatunki objęte ochroną częściową, które mogą być pozyskiwane oraz (d) gatunki wymagające ustalenia stref ochrony ostoi, miejsc rozrodu lub regularnego przebywania. Ponadto ustawodawca wskazał zakazy i odstępstwa od zakazów dla poszczególnych gatunków lub grup gatunków zwierząt oraz sposoby ochrony gatunków, w tym wielkość stref ochrony. Gatunki ryb objęte ochroną ścisłą to m.in.: jesiotr zachodni, koza złotawa, strzebla błotna, głowacica (zał. 1), ochroną częściową m.in. parposz, śliz pospolity, piskorz, piekielnica, brzan-ka, różanka, kielb białopłetwy, wężyńka, głowacz biało płetwy, dennik (zał. 2).

Szczegółowe zasady ochrony ryb zostały określone w ustawie o rybactwie śródlądowym, która jest uważana za nową instytucję prawną dotyczącą ochrony i odbudowy zasobów ryb w wodach poprzez racjonalne gospodarowanie zasobami oraz podejmowanie działań służących utrzymaniu, odtworzeniu lub przywróceniu właściwego stanu tych zasobów i relacji przyrodniczych między poszczególnymi ich elementami. Wszystko musi odbywać się zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju. Cytowana ustawa uwzględnia program ochrony i odbudowy zasobów ryb określonych gatunków. Program ten ustalany jest przez ministra właściwego do spraw rybołówstwa w celu stworzenia warunków niezbędnych do ochrony tych ryb, a w szczególności odtworzenia żerowisk lub tarlisk ryb, jak też utrzymania lub przywrócenia w wybranych dorzeczach możliwości odbycia tarła i wędrówki ryb (art. 2b ust. 1). Zawartość merytoryczną takiego programu określa art. 2b ust. 2 ustawy, obejmujący cele, rodzaje, zakres i harmonogram działań, podmioty zobo-

⁶ Komisja Wspólnot Europejskich, Komunikat do Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego oraz Komitetów Regionów, który wydała Komisja Wspólnot Europejskich z dnia 17 października 2007 r., Bruksela 2007, KOM (2007), 601 – wersja ostateczna.

⁷ A. Szczerbowski (red.), *Rybactwo śródlądowe*, IRS, Olsztyn 2008, s. 351–352.

⁸ Tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r., poz. 627, 628 i 842 z późn. zm.

⁹ Dz. U. z 2014 r., poz. 1348.

wiązane do podjęcia takich działań oraz finansowanie. Taki program może być wprowadzony na terytorium całego państwa lub na jego części. Ponadto w myśl art. 2c u.o.r.s. przepisy Unii Europejskiej nakładają obowiązek lub przewidują uprawnienie państwa członkowskiego UE do opracowania programu mającego na celu ochronę i odbudowę zasobów ryb określonych gatunków o znaczeniu gospodarczym. Organem właściwym do opracowania tego programu, podejmowania innych czynności związanych z jego przygotowaniem i wdrożeniem oraz współpracy z Komisją Europejską lub innymi organami UE przy jego realizacji jest również minister właściwy do spraw rybołówstwa. Minister w drodze rozporządzenia wprowadza program ochrony i odbudowy zasobów ryb na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej lub jego części, po jego zatwierdzeniu przez właściwy organ UE, mając na względzie utrzymanie, odtworzenie lub poprawę stanu zasobów określonych gatunków ryb w wodach, racjonalne korzystanie z zasobów tych ryb oraz zachowanie różnorodności biologicznej w wodach. Realizacja tego programu jest finansowana albo współfinansowana ze środków budżetu państwa, w szczególności stanowiących środki pochodzące z budżetu UE.

W celu ochrony ryb ustawodawca w art. 8–20 u.o.r.s. wprowadził następujące zakazy, ograniczenia i nakazy w gospodarowaniu zasobami rybnymi:

1. Generalne zakaz połowu ze względu na:
 - a) przepisy o ochronie przyrody (art. 8 ust. 1 pkt 1 i art. 9 ust. 1),
 - b) wymiary i okresy ochronne (art. 8 ust. 1 pkt 2 i 3, art. 8 ust. 2 zdanie pierwsze, art. 9),
 - c) limity połowowe (art. 8 ust. 1 pkt 3a, art. 9 ust. 1),
 - d) sposoby i okoliczności połowu (art. 8 ust. 1 pkt 4–13).
2. Zakaz niszczenia ikry (art. 8 ust. 2 zdanie drugie).
3. Zakaz obrotu (art. 10).
4. Zakaz wyciągania ryb i raków z nor oraz naruszania nor (art. 11).
5. Zakaz wstępu do obrębu hodowlanego (art. 13 ust. 2).
6. Zakaz połowu i innych czynności szkodliwych dla ryb obrębach ochronnych (art. 14 ust. 2).
7. Ograniczenia w ustawianiu narzędzi sieciowych (art. 17a).
8. Ograniczenia dotyczące rybackich narzędzi i urządzeń połowowych (art. 20):
 - a) zakaz posiadania (art. 20 ust. 1),
 - b) nakaz oznakowania (art. 20 ust. 2 i 4),
 - c) zakaz podejmowania z wody (art. 20 ust. 5)¹⁰.

Zakazy połowowe wynikające z ogólnych zasad ochrony przyrody zakazują połowu ryb w dwóch przypadkach: ochrony gatunkowej i ochrony obszarowej (art. 8 ust. 1 pkt 1 u.o.r.s.). W przypadku ochrony gatunkowej podstawą prawną jest art. 49 ustawy o ochronie przyrody oraz rozporządzenie Ministra Środowiska z 2014 r. w sprawie ochrony gatunkowej zwierząt. Z kolei ochronę obszarową reguluje art. 15

¹⁰ W. Radecki, *Kompendium prawa rybackiego*, s. 190.

ust. 1 pkt 14 ustawy o ochronie przyrody, który mówi o zakazie połowu ryb i innych organizmów wodnych, z wyjątkiem miejsc wyznaczonych w planie ochrony lub zadaniach ochronnych na terenie parków narodowych i rezerwatów przyrody. Należy tutaj nadmienić, iż wymiar ryby mierzony od początku do najdalszego krańca płetwy lub tarczy ogonowej i okresy ochronne poszczególnych gatunków ryb zostały określone w § 6 i 7 rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 12 listopada 2001 r. w sprawie połowu ryb oraz warunków chowu, hodowli i połowu innych organizmów żyjących w wodzie¹¹. Kolejnym zakazem jest połów ryb ze względu na limity połowowe określone w przepisach wydanych na podstawie art. 21 u.o.r.ś. Zgodnie z art. 9 cytowanej ustawy, adresatami są wszyscy wędkarze, a także zawodowi rybacy, którzy łowią ryby narzędziami rybackimi ciągnionymi (niewody, przywłoki, włoki, tuki, dragi) lub stawnymi (wontony, słępy, drygawice, żaki, mierozę, kozaki, więcierze, wiersze, raczniki, przegrody, przestawy). Jeżeli masa ryb niewymiarowych przekracza podczas jednego połowu 10% przy poławianiu narzędziami ciągnionymi, a 5% przy poławianiu narzędziem stawnym – wszystkie ryby należy wypuścić do tego samego łowiska¹².

Kolejnym kryterium zakazów są sposoby i okoliczności połowu. W tej grupie ustawodawca uwzględnił m.in. zakaz połowu w odległości mniejszej niż 50 m od budowli i urządzeń hydrotechnicznych piętrzących wodę, takich jak zapory ziemne i betonowe, jazy, śluzy żeglowne¹³. Ponadto obowiązuje zakaz połowu sieciami, wędkami i kuszami innymi niż określone w rozporządzeniu w sprawie połowu ryb. Zakaz ten dotyczy używania niewłaściwych rybackich narzędzi połowowych, których kryterium jest m.in. wielkość oczek. Wielkość oczek sieci jest zróżnicowana w zależności od gatunku ryby, np. dla sielawy nie może być mniejsza niż 18 mm, a dla węgorza niż 12 mm (§ 11 ust. 2). Ponadto zakazanymi narzędziami są kusze (§ 3 ust. 2 pkt 1) oraz narzędzia elektryczne nieodpowiadające normom określonym w § 10 rozporządzenia. Połów ryb narzędziami elektrycznymi musi być dokonywany przy użyciu prądu elektrycznego stałego lub impulsywnego. Ponadto pole elektryczne wytwarzane przez narzędzia elektryczne służące do połowu ryb nie może oddziaływać na złowione i przetrzymywane w pobliżu tych narzędzi ryby żywe, a takiego połowu ryb mogą dokonywać wyłącznie osoby, które odbyły szkolenie i zdały egzamin w zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy. Poza tym niedozwoloną formą połowu jest także połów ryb środkami trującymi i odurzającymi, narzędziami kaleczącymi, materiałami wybuchowymi oraz przez głośnienie (art. 8 u.o.r.ś.).

Kolejna kategoria zakazów dotyczy pozyskiwania i niszczenia ikry, a w szczególności pozyskiwania ikry ryb o wymiarach ochronnych, w okresie ochronnym oraz niszczenia ikry złożonej na tarliskach i krześliskach (art. 8 ust. 2 u.o.r.ś.). Poza tym ustawodawca w art. 10 uwzględnił także zakazy w zakresie obrotu złowionych

¹¹ Dz.U. nr 138, poz. 1559.

¹² W. Radecki, *Kompendium prawa rybackiego*, s. 197.

¹³ *Ibidem*, s. 198.

ryb i ikry, w tym przechowywania, posiadania, przewożenia, przetwórstwa, wprowadzenia do obrotu ikry i ryb złowionych lub pozyskanych z naruszeniem przepisów art. 8 i 9 u.o.r.ś., a także wprowadzania do obrotu ryb pochodzących z amatorskiego połowu ryb. Osoba fizyczna lub prawna, która przetwarza lub wprowadza ryby do obrotu, jest zobowiązana posiadać dokument stwierdzający pochodzenie ryb. Przepis art. 10 ust. 1 pkt 1 ma na celu zapewnienie wykonalności nakazów i zakazów zawartych w art. 8 i 9 u.o.r.ś. w ten sposób, aby karać nie tylko tych, którzy uzyskali ryby z naruszeniem podstawowych przepisów, ale także tych, którzy to wykorzystują, tzn:

- 1) przechowują (nie ma znaczenia ani okres przechowywania, ani cel przechowywania);
- 2) posiadają (bez znaczenia, czy jest to posiadanie trwałe, czy tymczasowe);
- 3) przewożą (bez względu na to, jakim środkiem lokocji);
- 4) przetwarzają (np. w wytwórni konserw);
- 5) wprowadzają do obrotu (np. oferując do sprzedaży w sklepie, zakładzie gastronomicznym, smażalni ryb itp.)¹⁴.

Ponadto w myśl art. 11 u.o.r.ś. wprowadzono zakaz połowu ryb lub raków przez wyciąganie ich z nor oraz naruszania ich nor¹⁵.

Poza zakazami połowu ryb ustawodawca w art. 17 u.o.r.ś. wprowadził ograniczenia związane z połowem ryb, w szczególności dotyczy to przegrodzenia wód sieciami rybackimi. W przypadku sieciowych narzędzi połowowych przegrodzenie tymi urządzeniami więcej niż szerokość łożyska wody płynącej jest możliwe wyłącznie na wodach niezaliczonych do wód śródlądowych żeglownych i wymaga zezwolenia starosty. Natomiast ustawienie sieciowych narzędzi połowowych na wodach śródlądowych żeglownych, na szlaku żeglownym lub w bezpośrednim jego sąsiedztwie wymaga zezwolenia starosty wydanego po uzgodnieniu z właściwym terytorialnie organem administracji wód śródlądowych żeglownych oraz organem administracji żeglugi śródlądowej. Zezwolenia te powinny określać uprawnionego do rybactwa, miejsca wystawienia narzędzi, ich rodzaj i ilość, sposób oznakowania oraz okres połowu.

Do najważniejszych zakazów i nakazów należą też ograniczenia w zakresie rybackich narzędzi i urządzeń połowowych zawarte w art. 20 u.o.r.ś., które dotyczą:

- 1) obowiązku oznakowania i rejestracji sprzętu pływającego służącego do połowu ryb,
- 2) obowiązku trwałego oznakowania narzędzi rybackich i urządzeń połowowych,
- 3) zakazu podejmowania z wody narzędzi rybackich i urządzeń połowowych,
- 4) nakazu przestrzegania żeglarskich przepisów bezpieczeństwa przez uprawiających amatorski połów ryb przy użyciu sprzętu pływającego służącego do połowu ryb.

¹⁴ Ibidem, s. 204–205.

¹⁵ O ochronie prawnokarnej ryb i raków zobacz szerzej w: W. Maciejko, *Publicznoprawna ochrona kryjówek ryb i raków*, Materiały z III Konferencji Naukowo-Technicznej „Błękitny San”, Dubiecko, 21–22 kwietnia 2006 r.

Obowiązek oznakowania i rejestracji sprzętu pływającego służącego do połowu ryb został uregulowany w art. 20 ust. 2–3b cytowanej ustawy, w którym ustawodawca odsyła do § 17 i 18 rozporządzenia w sprawie połowu ryb, zgodnie z którym sprzęt pływający służący do połowu ryb, z wyjątkiem statków rejsowych i oznakowanych na podstawie odrębnych przepisów, znakuje się w sposób trwały i widoczny numerami rejestracyjnymi. Oznakowanie musi być trwałe i umożliwiać ustalenie właściciela narzędzi i urządzeń. Ostatnim zakazem jest zakaz podejmowania z wody narzędzi rybackich i urządzeń połowowych. Adresatami zakazu są wszyscy poza tym uprawnionym do rybactwa, który umieścił w wodzie narzędzia rybackie (art. 20 ust. 5 u.o.r.ś.).

Instrumentami prewencyjnymi są sankcje karne za niezgodne z prawem gospodarowanie zasobami rybnymi. Pojęcie kłusownictwa w literaturze zostało zdefiniowane jako „nielegalne, niedozwolone polowanie na zwierzynę bądź łowienie ryb”¹⁶. Pojęcie to w polskim ustawodawstwie rybackim nigdy nie występowało i nie występuje, jest jednak powszechnie używane w języku prawniczym. Kłusownictwo rybackie oznacza niedozwolony połów, zawsze zabroniony pod groźbą kary i w zależności od rodzaju klasyfikowany jako wykroczenie lub przestępstwo¹⁷. Pod pojęciem kłusownictwa wodnego kryją się działania naruszające przepisy ustawy rybackiej i ustawy o ochronie przyrody. Takie niezgodnie z prawem działania to głównie łowienie ryb bez wymaganych uprawnień, w nieodpowiednim miejscu lub czasie oraz nieodpowiednią metodą.

Nowelizacja ustawy rybackiej fundamentalnie przemodelowała odpowiedzialność za wykroczenia i przestępstwa. Wszystkie wykroczenia i przestępstwa zawarte w art. 27, 27a, 27b i 27c u.o.r.ś. należą do kategorii wieloodmianowych i wyszczególniają 46 odmian wykroczeń i 21 odmian przestępstw. Pierwsza grupa wykroczeń, uregulowana w art. 27 cytowanej ustawy, dotyczy osób, które zaniechały działań. Adresatami są osoby uprawnione do rybactwa, które nie wykonują obowiązków, o których mowa w art. 4a ust. 1 lub w przepisach wykonawczych wydanych na podstawie art. 4a ust. 2; korzystają z wód obwodu rybackiego bez wymaganego operatu rybackiego lub wbrew założeniom tego operatu, ewentualnie prowadzą gospodarkę rybacką z naruszeniem przepisu art. 6c. W tym przypadku podlegają karze grzywny nie niższej niż 100 zł. Z kolei art. 27a wyszczególnia:

- wykroczenia osób dokonujących amatorskiego połowu ryb (ust. 1 pkt 2, 3 i 7);
- wykroczenia poławiających na rzecz uprawnionego do rybactwa (ust. 1 pkt 1);
- wykroczenia związane z oznakowaniem obrębów hodowlanych i ochronnych (ust. 1 pkt 4);
- wykroczenia bezprawnego wstępu do obrębu hodowlanego (ust. 1 pkt 5);

¹⁶ B. Dunaj (red.), *Współczesny słownik języka polskiego*, t. I, Warszawa 2007, s. 628.

¹⁷ W. Radecki, *Oceny prawne kłusownictwa rybackiego*, „Prokuratura i Prawo” 2011, nr 9, s. 5–26; zob. także: P. Otawski, *Kłusownictwo rybackie w polskim prawie rybackim*, „Przegląd Rybacki” 2000, nr 2.

– wykroczenia związane z rejestracją i oznakowaniem sprzętu pływającego służącego do połowu ryb (ust. 1 pkt 6)¹⁸.

Pierwsze wykroczenie nazywane jest potocznie kłusownictwem wędkarskim i polega na dokonywaniu amatorskiego połowu ryb wędką lub kuszą bez posiadania karty wędkarskiej albo karty łowiectwa podwodnego, a także z użyciem takiej karty pomimo sądowego orzeczenia o odebraniu tej karty. Drugie wykroczenie również dotyczy amatorskiego połowu ryb, jednakże z naruszeniem wymogów dotyczących zezwolenia na amatorski połów ryb w wodach uprawnionego do rybactwa. Można go określić w trzech wariantach:

- 1) dokonywanie amatorskiego połowu ryb bez zezwolenia uprawnionego do rybactwa w obwodzie rybackim;
- 2) dokonywanie amatorskiego połowu ryb z naruszeniem warunków wskazanych w zezwoleniu uprawnionego do rybactwa w obwodzie rybackim,;
- 3) nieprowadzenie rejestru amatorskiego połowu ryb, jeżeli zezwolenie zobowiązuje do jego prowadzenia.

Następna kategoria wykroczeń dotyczy osób dokonujących połowu ryb na rzecz uprawnionego do rybactwa, czyli dokonujący połowu nie ma przy sobie upoważnienia wystawianego przez uprawnionego do rybactwa. Kolejne wykroczenia są związane z oznakowaniem obrębów hodowlanych i ochronnych. Wśród nich można wyróżnić:

- 1) zaniechanie, wbrew obowiązkowi, oznakowania obrębów hodowlanych i ochronnych – takiego wykroczenia może dopuścić się tylko uprawniony do rybactwa w obrębie hodowlanym bądź ochronnym;
- 2) niewłaściwe oznakowanie obrębu – dotyczy także uprawnionego do rybactwa w obrębie ochronnym lub hodowlanym, który narusza przepisy mówiące o prawidłowym oznakowaniu;
- 3) umieszczenie oznakowania obrębu hodowlanego lub ochronnego bez uprawnienia do tego – jest to wykroczenie, które może popełnić każdy z wyjątkiem uprawnionego do rybactwa w obrębie hodowlanym bądź ochronnym;
- 4) niszczenie oznakowania obrębu hodowlanego lub ochronnego – to wykroczenie powszechne, każdy może je popełnić.

Kolejne wykroczenia dotyczą wstępu do obrębu hodowlanego bez uzgodnienia terminu, miejsca lub sposobu wejścia z uprawnionym do rybactwa w tym obrębie, a także niezgodnie z uzgodnieniami. Ostatnie wykroczenie z art. 27a jest związane z rejestracją i oznakowaniem sprzętu pływającego służącego do połowu ryb. Wykroczenie te może występować w trzech formach:

- 1) połów ryb ze sprzętu nieoznakowanego,
- 2) połów ryb ze sprzętu niezarejestrowanego,

¹⁸ O kwalifikacji wykroczeń i przestępstw w zakresie kłusownictwa rybackiego szerzej w: I. Kobus, I. Dziugieł, *Straż leśna, łowiecka, rybacka parku (akty prawne – komentarz do uprawnień)*, Szczytno 2008, s. 761–766; T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia. Komentarz*, Warszawa 2003; M. Bojarski, W. Radecki, *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, Warszawa 2011.

3) połów ryb ze sprzętu oznakowanego niezgodnie z przepisami wykonawczymi lub ustawowymi.

Wszystkie czyny podlegają karze grzywny albo karze nagany.

Kontynuacją katalogu wykroczeń z art. 17 i 17a u.o.r.s. są przepisy art. 27b, które dotyczą:

1) połowu ryb z naruszeniem zakazu określonego w art. 8 ust. 1 pkt 1–5 lub 11–13;

2) amatorskiego połowu ryb:

a) przy użyciu podrywki wędkarskiej niezgodnie z art. 7 ust. 1,

b) naruszeniem zakazu określonego w art. 10 ust. 1 pkt 2,

c) naruszeniem zakazu określonego w art. 17 ust. 7;

3) naruszenie określonych w art. 2 ust. 1 lub w przepisach wydanych na podstawie art. 2 ust. 2 warunków chowu, hodowli lub połowu organizmów żyjących w wodzie innych niż ryby;

4) zarybień niezgodnych z art. 4b ust. 1;

5) niestosowania się do nakazu, o którym mowa w art. 9 ust. 1 lub 2;

6) połowu ryb na rzecz uprawnionego do rybactwa, nie posiadając dokumentu stwierdzającego upoważnienie, o którym mowa w art. 5;

7) naruszenia przepisu art. 20 ust. 1, 4 lub 5.

W tym przypadku sprawca podlega karze ograniczenia wolności albo karze grzywny nie niższej niż 200 zł.

Artykuł 27c u.o.r.s. w siedmiu punktach przewiduje odpowiedzialność za kilkanaście odmian przestępstw. Mianem kłusownictwa określono przede wszystkim przestępstwo z art. 27c ust. 1 pkt 2, które popełnia ten, kto nie będąc uprawnionym do rybactwa albo osobą poławiającą na jego rzecz, poławia ryby rybackimi narzędziami lub urządzeniami połowowymi. Przestępstwo kłusownictwa rybackiego jest przestępstwem formalnym, a nie materialnym. Kłusownik odpowiada już za to, że bezprawnie „łowił”, a nie dopiero za to, że bezprawnie coś „złowił”. Innymi słowy, ustawienie narzędzia stawnego lub rozpoczęcie ciągnięcia narzędzia ciągniętego jest już przestępstwem dokonany, a nie usiłowany. Szczególnie społecznie szkodliwą postacią kłusownictwa rybackiego jest połów ryb przez nieuprawnionego do rybactwa (ale także i z tego samego przepisu przez uprawnionego do rybactwa) z naruszeniem zakazów ujętych w art. 8 ust. 1 pkt 6–10 ustawy rybackiej, tj. połów ryb:

– przez wytwarzanie w wodzie pola elektrycznego charakterystycznego dla prądu zmiennego,

– środkami trującymi lub odurzającymi,

– narzędziami kaleczącymi, z wyjątkiem sznurów hakowych, pęczków hakowych, haczyka wędki i haczyka kuszy,

– materiałami wybuchowymi,

– przez ich głośzenie¹⁹.

¹⁹ W. Radecki, *Oceny prawne kłusownictwa rybackiego*, s. 5–26.

Jeżeli osoba dokonująca tego przestępstwa nie używa żadnych ze wskazanych rybackich narzędzi i urządzeń połowowych, tylko np. łowi je gołymi rękami, to nie popełnia przestępstwa z tego artykułu, tylko jest to kradzież. I jeżeli wartość przywłaszczonych w ten sposób ryb nie przekracza 250 zł – czyn jest wykroczeniem z art. 119 § 1 kodeksu wykroczeń, a jeżeli wartość przywłaszczonych w ten sposób ryb przekracza 250 zł – czyn jest przestępstwem z art. 278 § 1 kodeksu karnego²⁰.

Inne przestępstwa związane są z wprowadzeniem gatunków obcych. Dotyczy to w szczególności naruszenia zakazu wprowadzania lub przenoszenia obcych gatunków ryb określonych w rozporządzeniu Ministra Środowiska z dnia 9 września 2011 r. w sprawie listy roślin i zwierząt gatunków obcych, które w przypadku uwolnienia do środowiska przyrodniczego mogą zagrozić gatunkom rodzimym lub siedliskom przyrodniczym²¹, określane jako negatywnie wpływające na środowisko (art. 27c ust. 1 pkt 3 u.o.r.ś.), oraz naruszenia zakazu wprowadzania i przenoszenia obcych gatunków ryb, które są uregulowane w polskich przepisach wykonawczych z uwzględnieniem przepisów unijnych (art. 27c ust. 1 pkt 4 w związku z art. 3i u.o.r.ś.). Kolejna kategoria przestępstw jest związana z naruszeniem przepisów w zakresie okresów ochronnych, limitów połowowych, sposobów i okoliczności połowu ryb. Każde naruszenie tych zakazów jest przestępstwem z art. 27c ust. 1 pkt 4 w zw. z art. 8 ust. 1 pkt 6–10 i ust. 2 oraz art. 11 u.o.r.ś.

Następnym czynem zabronionym są przestępstwa związane z obrotem rybami, które dotyczą w szczególności:

1) przechowywania, posiadania, przewożenia, przetwarzania i wprowadzenia do obrotu ikry i ryb pozyskanych z naruszeniem wszystkich zakazów ochronnych oraz nakazu wypuszczania ryb niewymiarowych lub innych chronionych (art. 27c ust. 1 pkt 4 w zw. z art. 10 ust. 1 pkt 1 u.o.r.ś.);

2) osoby przetwarzającej lub wprowadzającej ryby do obrotu, jeżeli nie ma dokumentu stwierdzającego pochodzenie ryb (art. 27c ust. 5 w zw. z art. 10 ust. 2 u.o.r.ś.).

Przestępstwa popełniane w obrębach ochronnych uregulowane są w art. 27c ust. 1 pkt 4 w zw. z art. 14 ust. 2 u.o.r.ś. i polegają na naruszeniu zakazu połowu, zakazu czynności szkodliwych dla ryb, w szczególności naruszania urządzeń tarliskowych, naruszania dna zbiornika, naruszania roślinności wodnej, uprawiania sportów motorowych oraz urządzania kąpielisk. Kolejne przestępstwo dotyczy czynienia przeszkód w odpływie wody – jeśli woda wystąpi poza linię brzegu, to zabrania się czynienia przeszkód w jej odpływie. Naruszenie tego zakazu jest zawsze przestępstwem, bez względu na to, czy te przeszkody były nieskuteczne (art. 27c ust. 1 pkt 4 w zw. z art. 19 ust. 1 u.o.r.ś.)²². Przedostatnia kategoria przestępstw to połów ryb niezgodny z zezwoleniami na odstępianie od niektórych wymagań ochronnych

²⁰ W. Radecki, *Kompendium prawa rybackiego*, s. 276.

²¹ Dz. U. nr 210, poz. 1260.

²² O skuteczności sankcji karnych zobacz szerzej w: A. Marek, *Prawo karne*, Warszawa 2005, s. 259–268; W. Radecki, *Kompendium prawa rybackiego*, s. 278.

(art. 27 ust. 1 pkt 6 w zw. z art. 17 ust. 1 i 2). W tym przypadku wyróżniamy dwa naruszenia zezwoleń:

1) przewidzianego w art. 17 ust. 1 zezwolenia marszałka województwa – w szczególnie uzasadnionych przypadkach, a zwłaszcza do celów naukowo-badawczych – na odstępstwa od zakazów ochronnych oraz na odstępstwo od zakazu połowu w obrębach ochronnych;

2) przewidzianego w art. 17 ust. 2 zezwolenia ministra właściwego do spraw środowiska wydanego w takich samych szczególnie uzasadnionych przypadkach na odstępstwo od zakazu połowu ryb w wypadkach określonych przepisami o ochronie przyrody.

Ostatnie przestępstwa są związane z przegradzaniem łożyska wody płynącej rybackimi narzędziami połowowymi, w dwóch wariantach:

1) bez zezwolenia:

- według którego przegradzanie sieciowymi narzędziami połowowymi więcej niż połowy szerokości wody płynącej jest możliwe wyłącznie na wodach niezaliczonych do wód żeglownych i wymaga zezwolenia starosty;
- według którego ustawianie sieciowych rybackich narzędzi połowowych na wodach śródlądowych żeglownych na szlaku żeglownym lub w bezpośrednim jego sąsiedztwie wymaga zezwolenia starosty wydanego w uzgodnieniu z właściwą terytorialnie administracją wód śródlądowych żeglownych oraz organem administracji żeglugi śródlądowej.

2) niezgodnie z tymi zezwoleniami.

Przestępstwa dotyczące nielegalnego lub niewłaściwego połowu ryb są powiązane z przepisami działu XXII o przestępstwach przeciwko środowisku kodeksu karnego²³. Pierwszym z nich jest przestępstwo zanieczyszczenia m.in. wód, co może spowodować zniszczenia w świecie zwierzęcym w znacznych rozmiarach (art. 182 k.k.), z wypadkiem kwalifikowanym przez następstwo w postaci faktycznego zniszczenia w świecie zwierzęcym w znacznych rozmiarach (art. 185 § 1 k.k.). W tym wypadku nie ma wprawdzie zbiegu z przepisami karnymi ustawy rybackiej, ale trzeba pamiętać, że możliwość zniszczenia zasobów ryb albo ich faktyczne zniszczenie w następstwie zanieczyszczenia jest znamieniem przestępstwa z art. 182 k.k. (możliwość) lub art. 185 § 1 k.k. (skutek materialny). Drugi przypadek obrazuje zbieg przepisów. Przestępstwa z art. 181 k.k. dopuszcza się ten, kto powoduje zniszczenie w świecie m.in. zwierzęcym w znacznych rozmiarach. Jeżeli sprawca poławia ryby metodami zabronionymi przez art. 8 ust. 1 pkt 6–10 u.o.r.s. (prąd elektryczny, środki trujące i odurzające, narzędzia kaleczące, materiały wybuchowe, głośnienie), popełnia przestępstwo z art. 27c ust. 1 pkt 4 u.o.r.s. Jeżeli następstwem jest zniszczenie w świecie zwierzęcym w znacznych rozmiarach (np. zagłada ryb w jeziorze lub znacznej jego części), to ten czyn wyczerpuje także znamiona przestępstwa z art. 181 § 1 k.k. zagrożonego karą pozbawienia wolności od 3 miesięcy

²³ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. nr 88, poz. 128 z późn. zm.).

do lat 5. Następuje zbieg kumulatywny (art. 11 k.k.) przepisów art. 27c ust. 1 pkt 4 u.o.r.ś. i art. 181 § 1 k.k. Sąd w tym przypadku wymierza karę na podstawie tego ostatniego jako surowszego, ale orzeka środki karne przewidziane w art. 27c ust. 2 i 3 u.o.r.ś.²⁴

Wszystkie przestępstwa z art. 27c ust. 1 u.o.r.ś. są zagrożonymi takimi samymi karami ujętymi alternatywnie, tj. grzywną wymierzaną w systemie dniówkowym, karą ograniczenia wolności lub karą pozbawienia wolności do lat 2. Faktyczna dolegliwość odpowiedzialności wyznaczana jest nie tylko przez kary, ale także przez środki karne, które sąd orzeka obligatoryjnie. W razie skazania za którekolwiek z przestępstw z art. 27c ust. 1 sąd orzeka o podaniu orzeczenia o skazaniu do publicznej wiadomości na koszt skazanego. Ponadto w przypadku skazania za przestępstwo z art. 27c ust. 1 sąd dodatkowo orzeka odpowiednio na rzecz pokrzywdzonego:

1) obowiązek naprawienia szkody, na wniosek tego pokrzywdzonego, lub uprawnionego do rybactwa nawiązkę w wysokości od pięciokrotnej do dwudziestokrotnej wartości przywłaszczonych ryb;

2) przypadek rybackich narzędzi połowowych i innych przedmiotów, które służyły lub były przeznaczone do popełnienia przestępstwa;

3) trwale odebranie karty wędkarskiej lub karty łowiectwa podwodnego bądź jej przekazanie do depozytu sądowego na okres nie krótszy niż 12 miesięcy, do czasu złożenia przez osobę skazaną ponownego egzaminu z wynikiem pozytywnym;

4) zakaz składania oferty do konkursu ofert na oddanie w użytkowanie obwodu rybackiego na okres od roku do 3 lat.

Nadzór nad przestrzeganiem przepisów o rybactwie śródlądowym sprawuje Państwowa Straż Rybacka (PSR), działająca na podstawie art. 22 i 23 u.o.ś. PSR jest uzbrojoną służbą specjalną powoływaną i podległą wojewodom. Działalność tej jednostki polega na:

- nadzorze przestrzegania przepisów zawartych w ustawie rybackiej i przepisów wykonawczych tej ustawy;
- prowadzeniu postępowań w sprawach o wykroczenia i przestępstwa w rybactwie śródlądowym;
- współpracy z innymi jednostkami organizacyjnymi, które działają na rzecz ochrony wód;
- kontrolowaniu działalności Społecznej Straży Rybackiej;
- współpracy z uprawnionymi do rybactwa w zakresie ochrony użytkowania wód;
- współpracy z jednostkami PSR z innych województw²⁵.

²⁴ W. Radecki, *Oceny prawne kłusownictwa rybackiego*, s. 5–26; zob. także idem, *Prawo karne środowiska. Część I. Ewolucja polskiego prawa karnego środowiska*, *Journal of Ecology and Health* 2010, nr 14(5), s. 215–220.

²⁵ Szerzej na temat działalności PSR w zwalczaniu kłusownictwa w: J. Narodowska, *Instytucjonalne formy zwalczania kłusownictwa rybackiego i wędkarskiego*, [w:] W. Pływaczewski (red.), *Prawno-karne i kryminologiczne aspekty ochrony środowiska*, Olsztyn 2012, s. 280–291; Biuletyn Informacji Publicznej PSR w Olsztynie 2014, (dostęp: 5.05.2014).

W działalności kontrolnej Państwowej Straży Rybackiej duże znaczenie mają również kwestie instytucjonalne. W Polsce jeden strażnik przypada na 2660 ha powierzchni chronionej przy założeniu, że wody powierzchniowe zajmują 830 tys. ha, a zatrudnionych jest 312 funkcjonariuszy²⁶. Tylko w 2007 r. Straż zatrzymała i zwróciła następnie do wód śródlądowych taką ilość złowionych ryb, która w skali całego kraju może stanowić ok. 10 ton. Dowodzi to znaczącego efektu ekologicznego i sukcesu prewencji w ochronie środowiska osiągniętego przez PSR. Nie można jednak zapomnieć, że dane te dotyczą jedynie jawnych wykroczeń i przestępstw. Kwestią otwartą pozostaje wciąż skala zjawiska w tzw. szarej strefie. Realna skuteczność działań PSR jest zatem trudna do oszacowania²⁷. Należy nadmienić, iż na liczbę popełnianych naruszeń przepisów ustawy o rybactwie śródlądowym mają wpływ takie czynniki, jak warunki pogodowe (np. brak lub obecność pokrywy lodowej na jeziorach), liczba turystów wypoczywających nad jeziorami, duży popyt na ryby z uwagi na ich wysokie ceny detaliczne, szczególnie gatunków szlachetnych, a także wysoki poziom bezrobocia²⁸.

Kontrola przestrzegania przepisów ustawy o rybactwie śródlądowym na wodach płynących woj. warmińsko-mazurskiego wykazała, że w latach 2010–2012 strażnicy rybacy nałożyli 8 635 mandatów karnych w łącznej wysokości 1 451,2 tys. zł. Z kwoty tej wyegzekwowano 1 119,6 tys. zł (77,2%). Do sądów skierowano 270 wniosków o ukaranie, a organy ścigania wszczęły łącznie 1 072 postępowania w sprawach karnych. Udzielono 3 677 pouczeń w trybie art. 41 k.w. i zarekwirowano łącznie 9.512 sztuk sprzętu służącego do nielegalnego połowu ryb. Wybrane wskaźniki efektywności PSR w Olsztynie, liczone jako stosunek uzyskanych efektów działalności kontrolnej do liczby zatrudnionych strażników (w pełnych etatach ogółem), w 2012 r. były powyżej średniej krajowej, np. wskaźnik liczby nałożonych mandatów karnych wynosił 71 przy średniej dla kraju 39; wskaźnik kwoty nałożonych mandatów – 12 218,0 zł (najwyższy w kraju); średnia – 6 204,0 zł, a wskaźnik liczby zatrzymanego sprzętu – 77,5 sztuki (najwyższy w kraju) przy średniej krajowej 24,5 sztuki²⁹.

Reasumując, należy stwierdzić, iż kłusownictwo rybackie powoduje duże szkody w środowisku wodnym. System sankcji karnych za nieprzestrzeganie przepisów ustawy o rybactwie śródlądowym w prawodawstwie polskim jest bardzo rozbudowany i uwzględnia zarówno wykroczenia, jak i przestępstwa. Te zabronione czyny

²⁶ PSR w Olsztynie, [online] <http://bip.uw.olsztyn.pl/pl/bip/zespolona_administracja/jednostki_podporzadkowane_województwie/panstwowa_straz_rybacka_w_olsztynie/wx_zespolona_administracja~jednostki_podporzadkowane_województwie~panstwowa_straz_rybacka_w_olsztynie~zakres_dzialalnoscipr> (dostęp: 1.06.2011).

²⁷ K. Koprowska, Z. Endler, *Rejestracja szkód w środowisku przyrodniczym na przykładzie działalności Państwowej Straży Rybackiej w Olsztynie*, „Ochrona Środowiska i Zasobów Naturalnych” 2012, nr 51, s. 106–118.

²⁸ PSR w Olsztynie, 2011.

²⁹ NIK, *Gospodarka rybacka na jeziorach Skarbu Państwa w województwie warmińsko-mazurskim*. Warszawa 2014, [online] <www.nik.gov.pl>, s. 31–32.

mogą mieć formę działania lub zaniechania. Pomimo to skala kłusownictwa rybackiego w Polsce jest bardzo duża, o czym może świadczyć niska populacja niektórych gatunków ryb, liczba ryb znalezionych w urządzeniach kłusowniczych oraz liczba znalezionych narzędzi do tego potrzebnych. Przyczyny i czynniki sprzyjające temu zjawisku to w szczególności: zubożałe społeczeństwo, które liczy na zysk, łatwy dostęp do narzędzi kłusowniczych, powszechne poczucie bezkarności sprawców, niska świadomość społeczna szkodliwości tego procederu, brak reakcji okolicznych mieszkańców³⁰. Dużą rolę w zapobieganiu kłusownictwu rybackiemu ma Straż Rybacka, która podejmuje liczne działania prewencyjne poprzez:

1) upowszechnianie w lokalnych mediach rażących przypadków naruszenia przepisów ustawy o rybactwie śródlądowym;

2) pozyskiwanie osób (w szczególności wędkarzy) informujących Straż o zaistniałych przypadkach nielegalnego połowu ryb;

3) prowadzenie szkoleń dla strażników społecznych straży rybackich oraz członków stowarzyszeń wędkarskich;

4) zwiększenie intensywności prowadzonych kontroli w miejscach szczególnie zagrożonych oraz w okresie tarła ryb;

5) współdziałanie w zakresie ograniczania nielegalnego połowu ryb z Policją, Strażą Graniczną, Strażą Leśną, służbami sanitarno-epidemiologicznymi, weterynaryjnymi, ochrony środowiska i przyrody, administracją samorządową oraz uprawnionymi do rybactwa³¹.

Summary

Illegal fishing in the criminal and environmental aspects

Key words: fisheries poaching, penal sanctions, Fishing Guard.

Illegal fishing means water poaching is a very important problem for present fishing management because it leads to many damages in the water environment and economic wastages. Therefore, abiding by legal principles of the fish's protection and fishing regulated in the law on inland fishing is crucial. Unfortunately, the illegal fishing is a common phenomenon and many unentitled people perpetrate offences and even crimes against fishing law and environment. An important prevention instrument is penal sanctions, and respective supervisory organ is Fishing Guard with wide authorization in this matter.

³⁰ A. Krauze, *Problem nielegalnego połowu ryb w świetle prawa polskiego*, praca magisterska wykonana w Katedrze Kryminalistyki i Medycyny Sądowej, Wydziału Prawa i Administracji UWM, Olsztyn 2014.

³¹ PSR w Olsztynie, 2011.